

TÜRK HALK ŞİİRİ İCRALARINDA GÖRÜLEN BAZI SÖZ YANLIŞLARI

Some Occurances of Word Erroneouses in Certain Performances of Turkish Folk Poetry

Ekrem KIRAÇ*

ÖZET

Türk Halk şiirinin biçim ve muhteva özellikleri birtakım geleneksel kurallarla şekillenmiştir. Manzumeyi oluşturan biçimsel unsurların yanında bir de onun özünü oluşturan geleneksel ifade tarzı vardır. Bu söyleyiş kalıpları geleneksel olduğu için formel özellik taşırlar. Türk halk şiiri sahasında eser verecek olan halk şairleri ya da bu manzumeleri nakledecek olan kaynak kişiler, icracılar ve araştırmacıların da bu geleneksel ifade tarzını, formel söyleyişleri çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Türk Halk Şiirinin sözlü kültür ortamında icrası ile yazılı kültür ortamında yayımlanması sırasında bazı yanlış uygulamalara rastlamaktayız. Bu yanlışlıkların çoğu, kaynak kişilerin hatalı aktarımından; birçoğu da derlemeci veya araştırmacıların halk dilinin inceliklerini ve kültürünü iyi bilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Türk halk müziği sahasında icra edilen birçok halk şiirinin yanlış okunduğunu görmekteyiz.. Halk bilimi açısından kaynak kişinin beyanını aynen almak, doğru bir yaklaşımdır. Ancak bu, “yanlış olanı yaygın hâle getirmek” anlamına gelmemelidir. Ulusal ve evrensel boyutta yaygınlaştırılacak olan türkülerin bir milli kültür denetiminden geçmesi gerekmektedir. Bunun için de özellikle araştırmacıların, halkın dil inceliklerini, dili kullanım tarzını ve yöresel ağız özelliklerini çok iyi bilmesi gerekmektedir. Türk halk şiirinin ifade tarzında bir geleneksel estetik anlayış vardır. Türk halk şiiri, bu geleneksel estetik tarzla oluşturulmakta ve yaşatılmaktadır. Türk halk şiiri icracıları ve araştırmacılarının da bu anlayışa uygun davranmaları gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Halk şiiri, icra, geleneksel, estetik, söz yanlışları

ABSTRACT

The formal and contextual features of Turkish folk poetry are shaped by some traditional principles. In addition to the formal elements structuring a poem, there are conventional ways of expression creating the essence of it. Many of these conventional dictions have a formal feature, since they are stereotyped. Folk poets who intend to offer a work in the field of Turkish folk poetry, or informants who convey such dictions, practitioners and researchers must know well these conventional modes of expressing and formal dictions. We encounter with some erroneous applications in literature and oral performances of Turkish folk poems. The main reason of these erroneous applications is not only some defective transmissions of those informants but also the collectors and researchers who do not know much the elaborateness (or details) of folk language and culture. We observe that there are many verbal mistakes in the performance of folk poems in the field of Turkish folk music. Certainly, accepting the exact pronouncement of informants or specialists in the field of folk literature is the appropriate method. But, this should not mean that we can ‘make the wrong one common’. Turkish folk songs, which will be universalized in both national and global dimensions, must be filtered by a national cultural review. For this reason, especially the researchers must know the details of folk language, the style of its usage and the features of local vernaculars. There is a traditional aesthetic understanding in wording of Turkish folk poems. Turkish poems are formed and carried on by this conventional aesthetic style. Turkish folk poem performers and researchers must pay great attention to this aesthetic understanding.

Key Words

Folk poem, performance, conventional, aesthetic, word erroneouses

* Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Halk Bilimi Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi
(ekirac@pamukkale.edu.tr)

Türk halk edebiyatı ürünlerinin büyük bir kısmını oluşturan manzumelerin biçim ve muhteva bakımından güzelliğini yansıtan önemli unsurlardan biri de halkın dil anlayışı ve zevkine uygun olarak kullanılan “*ifade tarzı*”dır.

Türk halk şiirine biçim veren ve onun âhengini sağlayan ölçü, durak, uyak ve redif, nakarat, uyak örgüsü gibi yapı unsurlarının yanı sıra bir de kullanım üslubu gelenekselleşmiş olan formal söyleyişler vardır. Usta halk şairlerimizin şiirlerinin çoğunda olduğu gibi; özellikle de anonim halk şiirimizde bu kültüre özgü (spesifik) ifadelerin tercihen kullanıldığını görüyoruz. Bu özellikteki kelime ve kelime gruplarının hem biçim hem de anlam bakımından ahenk sağlayacak bir biçimde manzumeye yerleştirilmesi, geleneksel bir işleyişi ortaya koymaktadır.

Böylece halk şiirimizin kendine özgü niteliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynayan bu “*ifade ediş tarzı*” da geleneksel estetik kurallara bağlanmış olmaktadır. Dolayısıyla, halk şairleri de bu ifade biçimlerini halkın dil anlayışı ve zevkine uygun olarak kullanmak durumundadırlar. Onlar, ancak bunu sağladıkları sürece gerçek başarıya ulaşabilmektedirler. Yoksa halkın dil zevkine uygun olmayan ifadelerle tanzim edilen manzumeler, halk şiiri içinde eğreti kalmaya mahkûmdur.

Özellikle anonim Türk halk şiirinde yerine oturmuş olan bu söyleyiş tarzı, tıpkı atasözleri ve deyimler gibi kalıplaşmışlardır. Nasıl ki; “*Acele giden ecele gider*” atasözü; “*İvedi giden ölüme gider*” biçiminde söylenemiyorsa, ya da “*karanlıkta göz kırpmak*” deyimini “*geceleğin göz kırpmak*” şeklinde kullanılmıyorsa; aynı kültür yapısı içinde, söz gelimi; bir halk şairi, şiirinde sevgilisi için; “*yârim*”, “*sevdiğim*”, “*sevdiğim*” gibi kullanımı yaygınlaşmış ifadeler yerine; “*sevgilim*”, “*hayatım*”, “*aşkım*”, “*bebeğim*” gibi; ya da “*Bir güzele vurgunum*” veya “*bir güzele gönül verdim.*” yerine “*Senden hoşlanıyorum*”

gibi ya da “*Sana tapıyorum*” gibi ifadeler de kullanamaz. Bir halk şairi; bir manzumeyi ölçü, durak, uyak, redif, nazım birimi gibi biçimle ilgili geleneksel kurallara uygun unsurlarla tanzim edebilir; ancak, bu manzumede söz gelimi; “*zalım felek*” ifadesi yerine “*zorba felek*”; ya da “*kahpe felek*” yerine “*kalleş felek*” gibi bir ifade kullandığı takdirde geleneksel söyleyiş tarzının dışına çıkmış olur. Bu gelenek içinde kalıplaşmış olan bir “*allı turnam*” veya “*telli turnam*” ifadesi “*kırmızılı turnam*” veya “*süslü turnam*” gibi bir söyleyişle değiştirilemez. Bunun bir geleneği ve geleneksel estetik anlayışı vardır.

Halk şairlerinin bir kısmında bu anlayışa uymayan ifadeler rastlamak mümkündür. Çeşitli etkilenmelerden meydana gelen bu bireysel kusurların çok ya da az oluşu, halk şairlerinin usta olup olmayışlarıyla doğru orantılıdır. Anonim Türk halk şiirlerinde ise bu tür (geleneksel tarza aykırı) kusurlar yok denecek kadar azdır. Bu az sayıdaki kusurların da birçoğu ya kaynak kişinin ya da derleyici ve araştırmacıların hatasından yahut da sürekli bir işleniş durumunda bulunan bu tür eserlere yeni unsurların, kavramların girmesinden kaynaklanmaktadır. Eski âşıklarımıza ait şiirlerin bazılarında görülen söz konusu uyumsuzlukların da aynı sebeplerden kaynaklanmış olabileceğini söylemek mümkündür.

Kendi mahallî (yöresel) ve millî kültürü içinde yetişmiş halk şairlerinin bu tür hatalara düşmesi beklenemez. Ancak; herhangi bir yöreye ait anonim, ya da eski âşıklara ait ferdi manzumelerin tespitini yapan bazı araştırmacılar, zaman zaman bu tür hatalara düşmektedirler. Bazen de araştırmacılar “*eş metin*” veya “*benzer metin*” azlığından dolayı karşılaştırma imkânı bulamamakta; böylece kaynak kişinin beyanını esas almaktadırlar.

Kaynak kişinin beyanını (söyleyişini) hiç bozmadan, olduğu gibi almak elbette ki doğru bir yaklaşımdır. Çünkü halk bilimi

açısından, kaynak kişinin beyanı “kendi bağlamsal doğrusunu” oluşturmaktadır. Yanlışlıklar varsa, bunun bağlamsal sebepleri yine bir araştırma konusu olarak değerlendirilir. Fakat aynı manzumenin birden fazla eş metni veya benzer metni varsa;

1. Farklı olan her unsur ayrı ayrı tespit edilmeli, farklılıkların sebebi araştırılmalıdır.

2. Bu çeşitlenmeler içinde, yöresel halk şiirlerine ait eş ve benzer metinlerde, hangi unsurların yörenin dil anlayışı ve zevkine daha uygun olduğu, sebepleriyle birlikte tespit edilmelidir.

3. Eş ve benzer metinlerdeki her türlü farklılık ve çeşitlenme muhafaza edilmek kaydıyla, nihai bir edisyon kritik (edition critic) yapılmalıdır.

Çünkü kaynak kişiye uyulacak diye anlamsız ve biçimsel düzeni bozuk ifadeleri de yaygın hâle getirmek, sonradan telafisi mümkün olmayan daha büyük yanlışlıklara yol açabilmektedir. Bu kusur veya yanlışlıklar ister kaynak kişiden, ister araştırmacıların bilgi eksikliğinden olsun; mutlaka tespit edilmeli ve özellikle de Türk halk müziği sahasındaki yanlış icralar en kısa zamanda düzeltilmelidir. Yani; burada asıl mesele, işlerlik sahasına girerek teknolojik araçlarla ulusal ya da evrensel boyuta taşınacak olan kültür unsurlarının (halk şiiri) denetlenmesidir. Yoksa elbette ki her “eş” ya da “benzer metin” de ayrıca korunmalı; farklılıklarının nedenleri ve değeri üzerinde folklorik çalışmalar yapılmalıdır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus daha var ki, o da yörelerin ağız özellikleridir. Değişler ve söyleyişlerin her zaman yazı Türkçesine değil, öncelikle ve özellikle kendi yöresi içindeki Türkçenin ağız özelliklerine ve dil zevkine uygunluğu doğru sayılmalıdır.

Sözgelimi; “*Cemilem*” türküsündeki; “*Gaydırı gupbak Cemilem*
Nasıl nasıl edelim biz bu işe”

dizelerindeki “*bu işe*” sözü yanlış sayılmamalıdır. Ege Bölgemizin birçok yerinde “*bu işi*” yerine “*bu işe*” biçimi kullanılmaktadır. Yani; “*iş*” adının belirtme durumu olan (“*i*” hâli) değil de, yönelme hâli olan (“*e*” hâli) kullanılmaktadır. Bu, yörenin dil özelliğidir. Üstelik “*bu işe*” biçimiyle;

“*Nikâ(hı)mızı gıysıñ*

“*Ünneñ geliñ Hoca Memiş’e*” (Çağırın, ünleyin gelin Hoca Memiş’i) dizelerindeki “*Memiş’e*” sözüne hem kafiye hem de redif oluşturulmaktadır.

Aynı şekilde;

“*Şu Dirmil’in çalgısı*

Dağlara vurdu yañkısı

Şu gelenler içinde

Benim yârim hañkısı”

dörtlüğündeki “*hañkısı*” biçimi doğru sayılmalıdır. Çünkü; kelimenin en eski biçimi “*kañkı*”, daha sonraki ve yöredeki bugünkü biçimi ise; “*hañkı*”dır. Üstelik; “*yañkı*” ile “*hañkı*” arasında da sağlam bir (zengin) kafiye sağlanmıştır. Son zamanlarda söylendiği gibi;

“*Benim yârim hangisi*”

biçimi, asıl söyleyişe uymamaktadır.

Dadaloglu’nun (Muharrem Ertaş’ın icrasıyla);

“*Belimizde gılcımız Kirmanı (Kirmanî)*

Daşı deler mızrağımıñ dermanı (temreni)

söyleyişindeki “*dermanı*” biçimi de yanlış sayılmamalıdır.

Elbette ki, kelimenin aslı “*temren*”dir; hem de Türkçe bir kelimedir (“*Temür=Demir*”den, *temüren*; yani, *temren*). Ancak, Muharrem Ertaş, bu kelimeyi “*derman*” biçiminde telaffuz eder, âdeta “*mızrağın en dayanıklı, dirençli yeri*” gibi bir anlam vermeye çalışır. Doğrusu “*temren*” olmasına rağmen, biz bu hoş ve güzel yakıştırmayı hiç de garip karşılamıyoruz. Üstelik kafiyeler arasında da güzel bir uyum meydana gelmektedir:

*“Belimizde gılcımız **Kirmanı**
Daşı deler mızrağımıñ **dermanı**
Döwlet vermiş hakkımızda **fermanı**
Ferman padişahıñ, dağlar bizimdir”*

Bu makalede dile getirilen yanlışlar, bunun dışında; doğallığı ve aslına uygunluğu bozan, eğreti duran; yozlaşmaya sebep olan yanlışlardır. Bunları birkaç örnekle açıklamak daha yararlı olacaktır:

“Gökyüzünde bölük bölük turnalar” türküsünün birçok icrasında söylendiği gibi;

*“Allı turnam gökyüzünün gülüdür
Esip konducağı Bağdat élidir
Gözüm yaşı **mahramanlar çürüdür***

Aşamazsın telli turnam dön geri” dörtlüğündeki;

*“Gözüm yaşı **mahramanlar çürüdür**”* ifadesi;

*“Gözüm yaşı **bahr(-ı) ummanlar selidir**”* biçiminde olmalıdır (*“bahr”* ile *“ummanlar”* arasında *“bahr-ummanlar”* biçiminde bir ulama vardır. Yani; terkip düşürülerek okunur.). Dörtlüğü bir de bu şekilde görelim:

*“Allı turnam gökyüzünün gülüdür
Esip konducağı Bağdat élidir
Gözüm yaşı **bahr ummanlar selidir***

Aşamazsın telli turnam dön geri” Üstelik bu biçimde mısra sonlarında ki kafiyeler de uyum sağlamaktadır.

“Yeşil ördek gibi daldım göllere” türküsünün;

*“Sevdiğim **cemalin güneşim, ayım**
Seni seven âşık çeker **ezvahu**
Getir el basayım Kelâmullah’ı
Ne sen beni unut ne de ben seni”*

dörtlüğündeki ilk iki dize de yanlış söylenmektedir. Doğrusu, şu şekilde olmalıdır:

*Sevdiğim **semanın güneşi, mâhi**
Seni seven âşık çeker **eyvahu**
Getir el basayım Kelâmullah’ı
Ne sen beni unut ne de ben seni*

“Recebim” türküsünde de:

*“Gemilerde tâlim var
Bahriyeli yârim var
O da gitti askere
Ne talihsiz başım var*

dörtlüğündeki son dize;

*“**Ne de kötü tali'im** (talihim) var”* biçiminde olmalıdır. Dolayısıyla manzumenin aslında, birinci dizedeki *“tâlim”* ile (Kelime Arapça’da *“ta’lîm”* biçimindedir.)son dizedeki *“tâli'im”* (tâlihim) arasında (ikinci “i” biraz eritilerek) cinas da yapılmaktadır. Yoksa bugün radyo ve televizyonlarımızda söylendiği gibi;

“Ne tâlihsiz başım var”

biçimi anlam olarak uygun olsa da geleneksel kafiye anlayışına uygun düşmemektedir.

Aynı türkünün nakaratında da;

*“Hani benim Recebim, Recebim
Sarı lira vereceğim*

Almazsan karakola gideceğim”

ifadeleri yer almaktadır. Bir kız, sevdiğine sarı lira (altın) verecek ve oğlan bu altını almayınca onu karakola şikâyet edecek(!). Bunun hiçbir mantığı yoktur. Ama bu nakaratı şu şekilde söylersek ki aslı zaten budur, anlam hemen düzelecektir:

*“Hani benim Recebim, Recebim
Sarılı da vereceğim*

Almazsan karakola gideceğim”

Yani; kız, sevdiğine diyor ki: *“Boynuna sarılıvereceğim. Beni yine de almazsan, seni karakola şikâyet edeceğim.”*

Yine son zamanlarda, bazı ses sanatçılarımızın okuduğu biçimiyle;

*“Sarı yazma yakışmaz mı güzele
Saradı gül **bahtım** döndü gazele
Ben gidiyom sen **yareni tâzele**
Al da beni daşdan daşa çal güzel”*

dörtlüğünün ikinci dizesindeki *“bahtım”* ifadesi yanlıştır. Çünkü *“Baht”* somut bir kavram değildir ki gül sıfatını alsın ya da sararıp solsun! Üçüncü dizedeki *“yareni”* kelimesi de *“yâriini”* biçiminde olacaktır. Burada, sitemle karışık da olsa, tazelenmesi (yenilenmesi) tavsiye edilen şey;

“**yare=yara**” değil, “**yâr**”dır. Yani; “*Ben ölüp gidiyorum, sen artık kendine yeni bir yâr bul*” anlamında “**yârini tazele**” biçimi vardır. Dahası; “**tazele**” ifadesi de “**tezele**” biçiminde, mahallî söyleyişe uygun telaffuz edilmelidir. Ülkemizin birçok yöresinde “**taze**” kelimesi, “**teze**” şeklinde telaffuz edilmektedir. Dolayısıyla dize sonlarındaki kafiyeler de; “*güzele*”, “*gazele*”, “*tezele*” şeklinde bir âhenge kavuşmaktadır:

“*Sarı yazma yakışmaz mı güzele
Sarardı gül **beñzim** döndü gazele
Ben gidiyom sen **yârini tazele**
Al da beni daşdan daşa çal güzel*”

Zaten eski plaklarımızda da bu doğru şekilde okunmuştur.

Bir başka icrada; “*Yollarına baha baha galdı gözlerim*” adlı mahmı okunurken, birçok yanlış söyleyişin yanında, özellikle bir dize de şu şekilde okumaktadır:

“*Atacağdın beni sevdiğin söyle **bezmişim***”

Buradaki “**bezmişim**” ifadesi yanlışdır. Doğrusu; “**bes niçin?**” olacaktır. Azeri Türkçesinde “**bes**”: “*Peki*”, “*o hâlde*” anlamına gelmektedir. Yani; bu mahnıda: “*Beni atatacaktın, terk edecektin; peki, o hâlde (beni) niçin sevdiğin?*” denmektedir.

“*Atacağdın meni sevdiğin söyle **bes niçin?***”

şeklinde söylenmelidir.

Bir başka icrada da;

“*Birgün şu dünyadan göçüp gidersem*”

“*Boşa gider gözyaşların ağlama
Yok olur **benliğim** çürürsem eger
Boşa gider gözyaşların ağlama*”

dörtlüğünün üçüncü dizesinde “**bedenim**” yerine; “**benliğim**” denmektedir. İnsan ölüp bu dünyadan giderse, bedeni çürür. Yok olan benlik değil, bedendir. Benliğin yok olması demek, kişiliğin ya da gururun veya kibirin yok olması demektir. Bu açıdan anlamsal bir bağlantı kurmak mümkün değildir. Doğrusu:

“*Yok olur **bedenim** çürürsem eğer*” şeklinde olmalıdır.

Bir başka icra örneğinde de şu söyleyiş biçimi vardır:

“*Bugün **bize pîr** geldi
Gülleri teze geldi*”

Burada açıkça görülmektedir ki, birinci dizedeki “**bize**” ile “**pîr**” kelimeleri yer değiştirmelidir. Yani;

“*Bugün **pîr bize** geldi
Gülleri teze geldi*”

şeklinde söylenmelidir.

“*Cevizin yaprağı...*” türküsünde;
“*Cevizin yaprağı dal arasında
Güzeli severler bağ arasında
Üç beş güzel bir araya gelmişler
Benim sevdiğim **yok** arasında*”

(Özbek,1975:212)

söyleyişi, her ne kadar önemli bir kusur sayılmasa da, bunun asıl söylenişinin;

“*Benim sevdiğim **yoğ** arasında*”

biçiminde olduğunu bilmekte de yarar var.

Ayrıca; bazı araştırmacıların çalışmalarına konu edindikleri halk şiirlerinin bir kısmında da çeşitli sebeplerden; söz gelimi, kaynak kişilerin ifadelerinden ya da eski yazıdan aktarım esnasındaki yanlışlıklardan kaynaklanan bazı hatalara rastlamak mümkündür. Mesela; **Türk Dili** dergisinde yer alan ... (Gözyaydın, 1989: 56):

“*Eşiğin altında çift yılan öter
Yârinden ayrılan bir **tavır** yatar*”

dizelerinde geçen “**tavır**” kelimesi, “**tevir**” olacaktır. Çünkü; “**tevir**” halk arasında “*türlü*”, “*çeşit*” anlamlarında kullanılmaktadır (Yeni Tarama Sözlüğü:1983). Yani; “**bir tevir yatmak**”; “*bir başka türlü yatmak*” anlamına gelmektedir ki, bu anlam da buraya tam olarak oturmaktadır. Yoksa “**tavır**”; cümlede nesne olarak kullanılır ama hiç bir zaman zarf olarak kullanılamaz. “*Tavır konur*”, “*tavır takınılır*” ama, “*tavır yatılmaz!*” Ancak “*Bir tevir (türlü, çeşit) yatılabilir.*”

Aynı eserde (Gözaydın, 1989: 84);
“*Evleri ottan **perdeden***
Güzel beni dertli eden
Benim-inen karar eden
*Kıza mı geldin **Bey Oğlu**”*

dörtlüğünde yer alan “**perdeden**” ifadesi yanlıştır. Bir önceki kelime (*ottan*) zaten işareti veriyor; doğrusu şu şekildedir:

“*Evleri ottan **berdiden**”*

Çünkü, “**berdi**”; su kenarlarında yetişen sazlıklara, eski zaman evlerinin çatısını kaplamaya yarayan çok ince kamyşlara verilen addır. Böyle “*ottan berdiden*” yapılmış evlere de “**hû**” denmektedir. Bu yüzden de sözünü ettiğimiz bu otlara; “**hû berdisi**” adı verilmektedir “**berdi**”, Kahramanmaraş ve Osmaniye gibi daha birçok yöremizde kullanılan bir kelimedir. Göğsü kılıklı erkekler için: “*Düşünün kulları hû berdisi gibi.*” benzetmesi yapılmaktadır.

Yine aynı eserden örnekler verecek olursak;

“*Ağca ceren **ayrıldılar sürerken***
Avcısı olan tanır bilir iraktan
*Ya kaba baldırdan, **yoğun** kürekten*
Avcı üstüne ceren geldi vursana”

(Gözaydın, 1989:91)

dörtlüğü de şu şekilde olmalıydı:

“*Ağca ceren **ayrıldılar sürekte***
Avcı olan tanır bilir iraktan
*Ya kaba baldırdan, **ya ön** kürekten*
Avcı üstüne ceren geldi vursana”

Burada, “**ayrıldılar**”; “*tek düşürdüler*” anlamındadır. “**Sürekte**”ten kasıt da; “*sürekte avı*”dır. Üstelik; bu şekilde, dize sonlarındaki kafiyeler de sağlamlaşmaktadır. Sonra; “**yoğun kürek**”in anlamı nedir? Burada “*ceren*”in kürek kemiğinden söz edilmektedir. Kürek kemiğinin “**yoğun**”u olmaz. Dize zaten “*Ya*” diye başlıyor, ikinci “*ya*” yok oluyor; yerini kullaktan dolma bir yakıştırma olduğu anlaşılan “*yoğun*”a bırakıyor. Doğru söyleyiş; “**ya ön kürekten**” şeklindedir.

“*Seher vakti çaldım yârin kapısını*
Baktım yârin kapıları sürmeli
*Boş bulmadım **ortağının** yapısını*
Çıkageldi bir gözleri sürmeli”

(Gözaydın,1989:99)

dörtlüğünde de üçüncü dizedeki “**ortağının**” ifadesi; “**otağını**” şeklinde olmalıdır. Yani;

“*Boş bulmadım **otağını**, yapısını”*

biçiminde olacaktır (**Otağ**: Büyük çadır ya da oda anlamındadır). Yoksa; buradaki “**ortak**” kimdir? Yârin ortağı mı vardır; varsa, âşık, sevgilinin ortağının yapısında ne aramaktadır?! Kısacası; doğru kelime “**ortak**” değil, “**otağ**”dır.

Zobalarında guru da meşe yanıyor efem” türküsünün ikinci dörtlüğünde geçen;

“*Gar mı yağubba **yaren Gövelin** dağına”*

(Özbek,1975:232)

mısrasındaki “**yaren Gövelin dağına**” ifadesi; “**Yârengüme’nin dağına**” biçiminde olmalıdır. Çünkü; “*Yarengüme*” Denizli’nin Tavas ilçesinin eski adıdır; bu deyiş de Tavas’a (Yârengüme’ye) aittir.

XX. Yüzyıl Türk Saz Şairleri Antolojisi’nde yer alan, Serdarı’nın;

“*Zenginini yediği baklava börek*
Kahvaltıya eder keteli çörek
Fukaraya sordum size ne gerek
***Dögülcek** çorbası balımız bizim”*

(Kalkan,1991:40)

dörtlüğünde de son dizedeki “**dögülcek**” kelimesi; “**düğürçük**” olacaktır. “*Düğürçük*”; ince dövülmüş bulgur, “*düğürçük çorbası*” da ince dövülmüş bulgurdan yapılan bir çorba çeşididir.

“**Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler**” adlı kitapta Nejat Birdoğan’ın yaptığı eleştirilerden birinde;

“*Evlerine ben varamadım harımdan”*
(Turhan, 1992:186)

örneği ele alınmış ve bu dizedeki “**harımdan**” ifadesinin yanlış olduğu ileri sürmüştür. Birdoğan, eleştirisinde;

“*Har, burada kesinlikle yeri olmayan*

bir sözcüktür. Doğrusunun “ar” olması gerekir.” demektedir!

Hâlbuki, bu dizede herhangi bir yanlışlık yoktur! Çünkü; zaten burada “**har**” diye bir kelime geçmiyor; bu kelime doğrudan doğruya “**harım**”dır. Halkımızın dilinde harım (Arapça’da: hârim): “bahçe” ya da bahçenin sınırını oluşturan “set” anlamına gelmektedir. Yani; bu dizede deniyor ki: “Bahçeyi ya da bahçe sınırını aşıp da evlerine varamadım.” Kısacası; bu dizedeki “**harım**” tabiri doğrudur. Asıl yanlış olan, “**harım**”ı “**ar**” yapmaktır!

“**Duygu Dolu Gönül Sesi Türkülerimiz**” adlı kitapta ise birçok türkümüzün sözlerinde yanlışlıklar yapılmıştır (Karahasan, 2004). 518 sayfalık bu kitapta yer alan; başta baskı hataları olmak üzere, dörtlülüklerin birer beyit hâline getirilmesinden tutunuz; bilgi eksikliğinden kaynaklanan ses benzetmesi kulaktan dolma taklit seslere kadar hepsine örnek vermek mümkündür. Bunlardan birkaç tanesini buraya alarak durumun önemine dikkat çekmek istedik.

“Ay ne gece serin **güle**k göy çemen
Dört yanımız **zehir** saçan yasemen
Ancak meni **bu dertlere** garkeden
Ne çemendi ne çiçekti sen sen sen ay gülüm
sen sen sen
Bir söz **ağır** dudağıma dilimden
Canan değil can bilirem seni men
Gece gündüz bu sinemde doğünen
Ne gönül **dü** ne **yürekti** sen sen sen ay gülüm
sen sen sen”

(Karahasan,2004:68)

Bu metindeki “**güle**k”, “**küle**k” (rüzgâr) biçiminde olmalıdır; “**zehir** saçan” ifadesi de “**etir** saçan” şeklinde olmalıdır. Çünkü; yasemen, zehir değil, “**etir**” (ıtır, rayiha, güzel koku) saçar. İnsan bu tabiat güzellikleri karşısında hayretlere düşer (“**Bu dertlere**” değil); ancak, güzelliğiyle âşığı hayretlere düşüren ne bu çimendir ne de çiçektir; yalnızca sevgilisidir. İkinci dörtlülükteki “**ağır**” ifadesi de “**ahır**” (akıyör) olmalıydı. Nihayet, bu metni şu şekilde düzeltmek gerekmektedir:

“Ay ne gece serin **küle**k göy çemen
Dört yanı**ma etir** saçan yasemen
Ancak meni **heyretlere** garg eden
Ne çemendi ne çiçekti sen sen sen
Bir söz **ahır** **dodağıma** diliñden
Canan değil can bilirem seni men
Gece gündüz bu sinemde doğünen
Ne gönüldü ne **ürehdi** sen sen sen
Bir başka örneğe bakalım:
“Bir gülün **çehresi** dikendir, hardır”
Bülbül har elinden ah ile zardır”
Nede olsa kışın sonu bahardır
Buda gelir bu da geçer ağlama”

(Karahasan,2004:167)

Gülün çehresi değil, “**çevresi**” dikenli olur. Edebiyatımızda hiçbir zaman “**çehresi dikenli**” ya da “**diken çehrel**i” bir gül tasviri yapılmamıştır. Bu dörtlülük şöyle olmalıydı:

“Bir gülün **çevresi** dikendir, hardır
Bülbül har elinden ah ile zardır
Ne **de** olsa kışın sonu bahardır
Bu **da** gelir bu da geçer ağlama”

Dörtlülüklerin beyit biçiminde yazılması yanlış da oldukça fazla. Biz örnek olması bakımından, bunu yalnızca bir dörtlülük üzerinde göstermekle yetineceğiz:

“Karacoğlan der nolayım, kolun boynuma dolayım
Nazlı yar kölen olayım, kabul eyle kul yerine”

(Karahasan,2004:255)

Doğrusu:

“Karacoğlan der nolayım
Kolun boynuma dolayım
Nazlı yâr kölen olayım
Kabul eyle kul yerine”

Abdurrahim Karakoç’un meşhur “**mihriban**”ının ilk dörtlülüğünün ilk dizesi; “**Sarı saçlarını deli gönlüme** Bağlamışım çözülmüyor mihriban Ayrılıktan zor belleme ölümü Görmeyince sezilmiyor mihriban”

(Karahasan,2004:240)

şeklinde yazılmış. Halbuki; birinci ve üçüncü dizinin kafiyeleri, “**gönlümü**” ile “**ölümü**” kelimeleri arasındadır. Yani, dörtlülüğün ilk dizesi şu şekilde olmalıdır:

“Sarı saçlarına deli gönlümü”

Murat Çobanoğlu'nun ünlü “Kiziroğlu” koçaklaması da öyle bir biçimde yazılmış ki, âdeta tanımak imkansız hâle gelmiş:

“Bir hışımla geldi geçti Kiziroğlu
Mustafa Bey

Bu dağları deldi geçti

Kim Kiziroğlu Mustafa Bey bir beyi-
noğlu

Ah bir at biner ala paça

Mecel vermez kırat kaç a hey, az kaldı
ortamdan biç

Kim Kiziroğlu Mustafa Bey Bir beyin
oğlu

Ah hayeden de hayate Per hayeden de
hayete

Per huyeden de huyate Per hey”

(Karahasan,2004:259)

Zaten metnin gerisi de yazılmamış.

Metin şu şekilde olmalıdır:

“Bir fendinen geldi geçti

Kiziroğlu Mustafa Bey

Hışmı dağı deldi geçti

Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir beyin oğlu

Zor beyin oğlu

Bir at gelir ala paça

Mecel vermez kırat kaç a hey

Az kalsın ortamdan biç

Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir beyin oğlu

Zor beyin oğlu

Vay ben ona eş olaydım

Anadan on beş olaydım

Keş'önnan gardeş olaydım

Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir beyin oğlu

Zor beyin oğlu

Hay edende haya teper

Huy edende huya teper

Köroğlu'nu suya teper

Kiziroğlu Mustafa Bey

Bir beyin oğlu

Zor beyin oğlu

Bu koçaklamadaki; “peh,peh”, “hey hey”, “Ağam kim, paşam kim, Nigâr kim” gibi ara nağmeli söyleyişleri icracı zaten

uygun yerlerde söyler. Bu ifadeler, manzumenin asli yapısı içinde değildir; onlar ahenk unsurunu sağlayan ünlem ve seslenişlerdir. Yoksa manzumenin çıplak yapısı yukarıdaki gibidir.

“Bir zaman dünyada ben de **vardım**

Meğer dünya bizden **bıyko felek**

Şu yalan dünyada ben de **dururdum**

Gayrı mamurumu yıkıyo felek”

(Karahasan,2004:477)

deyişindeki yanlışlıkları da şu şekilde düzeltmek gerekir:

“Bir zaman dünyada ben de **vardım**

“Meğer dünya bizden **bıkiyo felek**

Şu yalan dünyada ben de **dururdum**

Gayrı mamurumu yıkıyo felek”

Sonuç:

Birkaç örneği üzerinde durduğumuz bu yanlışların çoğalmaması ve yaygın hâle getirilmemesi için öncelikle bu sahada çalışan araştırmacıların halk kültürümüze; özellikle de halk şiiri gelenekleri ve kurallarını; halk dilinin inceliklerini, yöresel ağız özelliklerini, dil zevki ve onu kullanım tarzlarını çok iyi bilmesi gerekmektedir.

Kısacası, halk şiirimizin işlenişi ve işleyişindeki rahatlık ve doğallık, bir keyfiliğe ya da başıboşluğa dönüşmemelidir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, bu işleyişi yine millî ve yöresel kültür anlayışımız ve terbiyemizle; yani, kültürel disiplinimizle denetlemek zorundayız.

KAYNAKLAR

Gözaydın, Nevzat (1989), “Anonim Halk Şiiri Üzerine” **Türk Dili**, S.445-450 / Ocak-Haziran, s.56-104.

Kalkan, Emir (1991), **XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karahasan, Figan vd. (2004), **Duygu Dolu Gönül Sesi Türkülerimiz**, İstanbul, Alkım Yayınevi.

Özbek, Mehmet (1975), **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul, Ötüken Yayınevi.

Turhan, Salih (1992), **Türk Halk Musikisinde Çeşitli Görüşler**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yeni Tarama Sözlüğü (1983), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.